

Käsitteellinen työ tieteessä

Tieteellisen työn tulokset näyttäytyvät muille kuin tieteellisen työn tekijälle itselleen suurelta osalta dokumentteina, pääasiassa erilaisina tekstijulkaisuina. Tieteellisen työn tarkoituksena voidaan nähdä tällöin ajattelun ja empiirisen työn kääntäminen kielelliseen muotoon: käsitteellistäminen. Erotuksena normaalikielenkäyttöön tieteelliselle kielelle on ominaista pyrkimys tarkkoihin käsitteellisiin määrittelyihin ja operationaalistuksiin. Siihen, että samasta asiasta puhuminen olisi edes jossakin mielessä mahdollista yhteismitallisesti, ja siihen, että saman asian tekeminen uudelleen onnistuisi samoilla lähtöehdoilla, jotka määrittellään käsitteellisesti.

Yhteiskuntakehitys on johtanut siihen, että informaatiosta on tullut ainakin länsimaissa merkittävä tuotannollinen tekijä. Tästä on ollut seurauksena, että yleiseen kielenkäyttöön on Suomen kielessä otettu informaation ja informaatioyhteiskuntakehitykseen liittyviä termejä sen tarkemmin ajattelematta tai määrittelemättä niitä. Oman ongelmansa on luonut lisäksi se, että englantilaisen kieliperheen käsitteet on käännetty yksiuotteisesti tai Suomen kielen käytäntöjen ja määrittelyjen vastaisesti – tietämys, tieto ja informaatio, jopa data, ovat kääntyneet kaikki tiedoksi.

Osaltaan tämä on ollut poliittisen retoriikan tulosta. Suomesta on tehty tietoyhteiskuntaa kymmenisen vuoden ajan ja silloin kaikki, mikä on liittynyt tietoon on ollut arvokasta lähinnä sen takia, että kaikki ja vain kaikki mikä liittyy tietoon on arvokasta tietoyhteiskunnassa, ikään kuin klassisen tautologisen totuuskäsityksen mukaisesti. Suomessa on laadittu esimerkiksi vuonna 1997 Kulttuurinen tietoyhteiskunta –strategia. Kulttuuriyhteiskuntastrategia tai kulttuurinen informaatioyhteiskuntastrategia olisi kuulostanut toisenlaiselta.

Hyvän esimerkin käsittekesäotokusta antaa sen pohtiminen, mitä olisi tapahtunut, jos meidän tieteenalamme nimi olisi käännetty tietotutkimukseksi informaatiotutkimuksen sijaan. Filosofit olisivat todennäköisesti ärähtäneet siitä, että tieto-oppia on harjoitettu jo tuhansien vuosien ajan (paljon ennen länsimaista empiiristä tiedettä). Vastaavia esimerkkejä käytännön kielenkäytöstä on tietysti lukemattomia: tietokone (datamaskin/computer), tietokanta (database), tietojohdaminen (information management).

Käsitteiden holtiton käyttö ei olisi huolenarvoista ellei sillä olisi myös käytännön merkitystä. Käsitteet ja niiden sisältö vaikuttavat meidän ajatteluumme, siihen mitä pidämme arvokkaana ja miten toimimme niiden arvostustemme perusteella. Tarkasti määritellyt käsitteet ja niiden määritelmän mukainen käyttö estää myös sen, ettei puhuta eri asioista vaikka käytetään samaa kieltä ja samoja termejä. Voi hyvin sanoa, että Suomen kielen tieto-käsite kattaa tällä hetkellä yleisessä ja jopa tieteen kielenkäytössä niin erilaisia ja jopa yhteen sopimattomia merkityksiä ja viittauskohteita, että tarkkaa analyttistä otetta mahdollistava puhetapa on hankalaa ja keskustelun yhteismitallisuus on jo lähtökohtaisesti mahdotonta.

Informaatiotutkimuksen eräs keskeinen tehtävä on alaan liittyvien käsitteiden määrittely niin, että niistä tulee aidosti käsitevälineitä, määriteltäviä ja yhteismitallisia keskustelun ja analyysin työkaluja. Alan sisäisen keskustelun ja määrittelyn lisäksi tämä työ tulee popularisoida siten, että käsitteet tulevat myös yleiseen kielenkäyttöön. Tässä nykyisellään tieteellä on oma vastuunsa kielenhuollosta. Siitä, että epämääräinen ja liian yleistävä puhetapa vaihtuisi edes asteen analyttisempään suuntaan. Informaatio käsitteenä kattaa myös valheen ja tyhjänpuhumisen, sillä ei ole tiedon ja tieteen kanssa mitään tekemistä muuten kuin tutkimuskohteena.

Käsitteellinen varmuus ja selkeys kertoo myös aina kunkin tieteen- ja tutkimusalan itsetietoisuudesta ja siitä, että se on onnistunut määrittelemään ja rajaamaan oman tutkimuskohteensa ja sen käsittelyn. Erittäin onnistuneeksi tieteenalan työtä voidaan sanoa, jos se saa tämän alan sisäisen käsitteiden käytön vakiinnutettua myös yleiskielen käyttöön. Silloin tieteellä on aidosti yhteiskunnallista vaikutusta.

Lehden kulunut vuosi on sujunut suunnitelmiin mukaisesti. Julkaisuaikataulu on saatu vakiin-

nutettua normaaliksi ja toiveissa on, että aikataulu pitää jatkossa. Suuri kiitos tästä kaikille lehden tekijöille ja artikkelien kirjoittajille ja toiminnan rahoittajille. Toivotamme heille kaikille kuten myös lukijoillemme menestyksestä uutta vuotta. Ja voimia käsitteellisen työn parissa.

Kuopiossa 25.11.2001

Jarmo Saarti